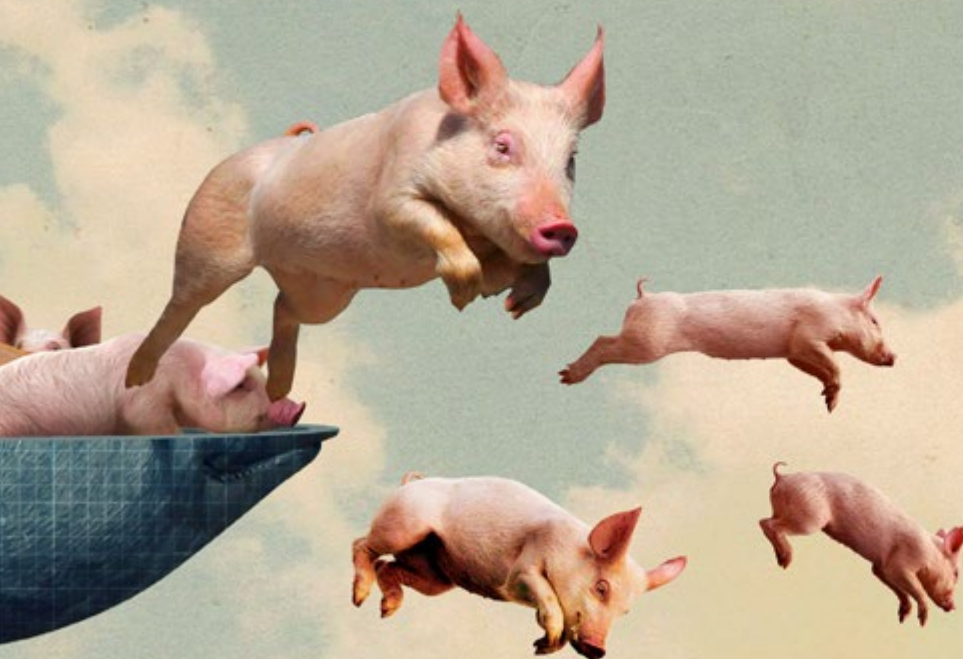

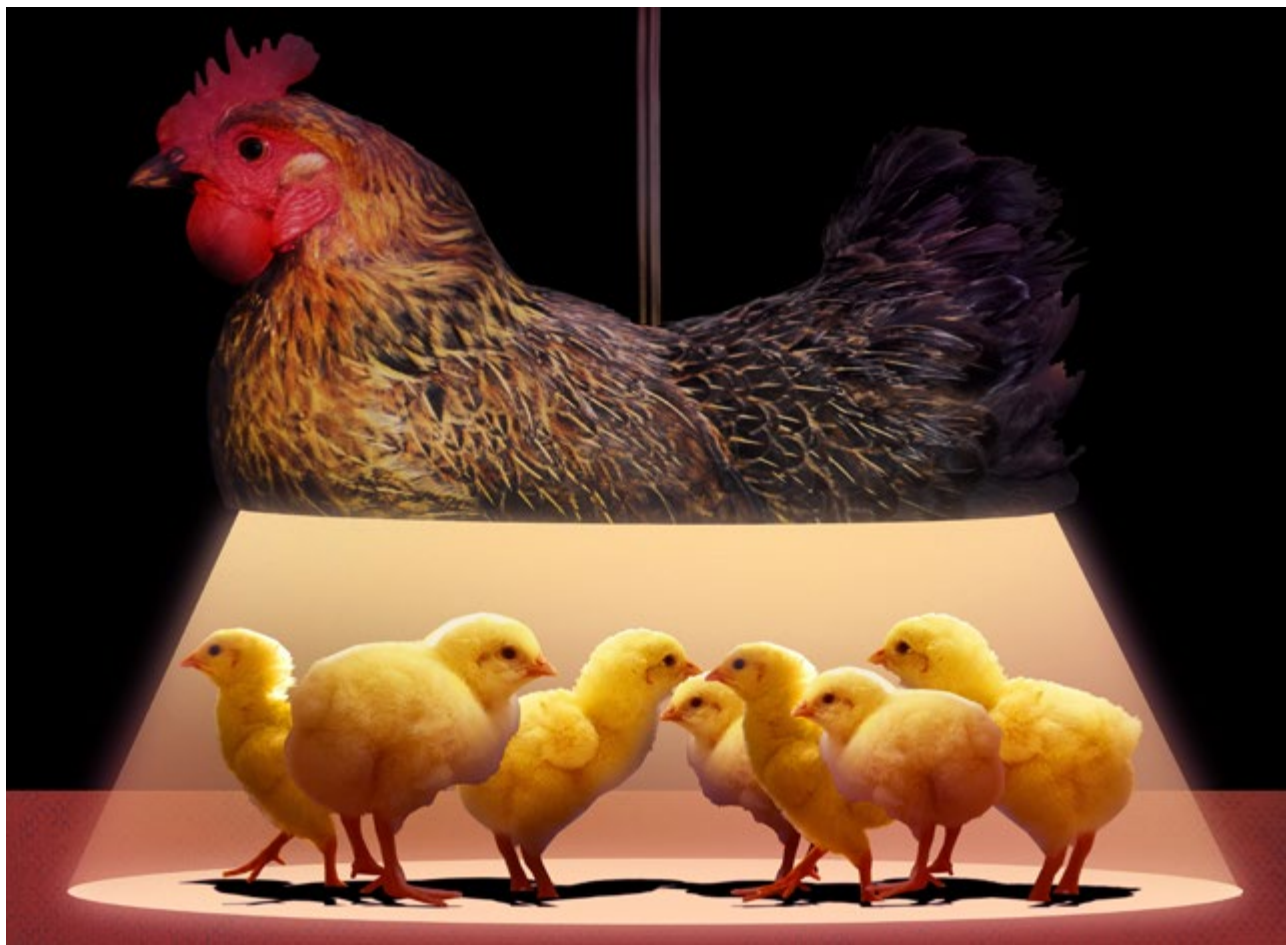
AANPASSING WET DIEREN

Als ze maar goed in hun vel zitten

Koeien, varkens, kippen en andere dieren in een stal of hok moeten natuurlijk gedrag kunnen vertonen, stelt de gewijzigde Wet Dieren, die in 2023 in Nederland in werking treedt. Maar hoe bepaal je wat natuurlijk gedrag is en hoe kun je daar de mogelijkheden voor scheppen? 'Aan sommige veranderingen hangt een enorm kostenplaatje.'

TEKST MARIANNE WILSCHUT ILLUSTRATIES RHONALD BLOMMESTIJN

Een pasgeboren kuiken kan zichzelf nog niet warm houden, de gemiddelde temperatuur in een doorsnee vleeskuikenstal is daarom zo'n 34 graden Celsius. In vleeskuikenstal de Windstreek in Raalte wordt minder hard gestookt. Daar zoeken de jonge kuikens de warmte op onder de 'moederkloek', een broedkap met infraroodpanelen waaronder de dieren warm worden gehouden. 'In de natuur verblijven pasgeboren kuikens de eerste twee weken onder moeders vleugels, dit is een alternatief daarvoor', zegt Ingrid de Jong, senior onderzoeker pluimveewelzijn in Wageningen. 'We zien dat ook de wat oudere kuikens nog graag gebruikmaken van dit surrogaat voor de koestering van de moeder.' De Windstreek van de familie Nijkamp is volgens De Jong een voorbeeld van een innovatieve stal die energie en emissies bespaart én de kippen meer mogelijkheden geeft om natuurlijk gedrag te vertonen. Zo krijgen de kippen stobalen om in te pikken, hebben

ze voldoende ruimte om te scharrelen en een stofbad te nemen en zijn er zitstokken en verhogingen waar de dieren hun toelucht toe kunnen nemen.

Meer aandacht voor dierenwelzijn bij gehouden dieren is een beweging die al jaren geleden in gang is gezet. De tijd van kistkalveren, snavelkappen en zeugen die worden vastgebonden is inmiddels voorbij. Er staan weer meer koeien in de wei en steeds meer vlees in de schappen voldoet aan de criteria van het Beter Leven Keurmerk. Eind 2023 zal alle kip in de Nederlandse supermarkten dit keurmerk dragen.

Ondertussen blijft vanuit de samenleving de roep om meer dierenwelzijn groeien. Dit wordt steeds meer gekoppeld aan het kunnen uitoefenen van natuurlijk gedrag. Deze zomer werd door de Eerste en Tweede Kamer een wijziging van de Wet Dieren aangenomen, inclusief een amendement van de Partij voor de Dieren. Daarin staat dat de huisvesting het welzijn van dieren niet mag beper-

ken. In een toelichting zei de Partij voor de Dieren dat dit betekent dat dieren niet meer permanent de mogelijkheid mag worden ontnomen om natuurlijk gedrag te vertonen. De gewijzigde wet treedt vanaf 1 januari 2023 in werking, maar hoe dit amendement precies gaat worden ingevuld, is nog niet duidelijk. Carola Schouten, demissionair minister van Landbouw en Natuur, laat onderzoeken hoe het amendement zich verhoudt tot Europese en internationale regels en wat daarvan de juridische consequenties zijn. Ook vindt de minister dat de Kamer moet meedenken over de nadere invulling van het amendement, omdat dat nu heel open is geformuleerd. Want wat is natuurlijk gedrag, en hoe stel je dat vast?

WILDE ZWIJNEN

'Onder natuurlijk gedrag verstaan we het gedrag dat een dier in de natuur vertoont en dat bij gedomesticeerde dieren nog steeds voorkomt', zegt Liesbeth Bolhuis, universi-

‘Leven in de natuur is niet per se prettig’

tair hoofddocent diergedrag in Wageningen. ‘Van varkens is bijvoorbeeld bekend dat ze nog dezelfde gedragspatronen hebben als wilde zwijnen. Dat weten we onder meer door onderzoek uit Zweden waar varkens werden losgelaten in grote parken. Die varkens gedroegen zich hetzelfde als hun wilde soortgenoten.’

Ook is van kippen in kooien bekend dat ze pogingen doen om een stofbad te nemen, ook als er geen zand of kokosgruis ligt waarin dat kan. Een duidelijk teken dat een dier iets mist. Maar is het voor een varken die zijn natje en droogje aangereikt krijgt door de varkenshouder ook essentieel om te kunnen wroeten? Bolhuis: ‘We weten uit onderzoek dat varkens wroeten nog steeds belangrijk vinden, ook al krijgen ze water en voer. Zo is er gemeten of ze bereid zijn om te ‘betalen’ voor verrijking van hun hok met stro of zand, bijvoorbeeld door op een knop te drukken of tegen een deur te duwen. Die bereidheid bleek groot. In de evolutie is wroeten voor de overleving van de soort van groot belang geweest. Die drang zit er nog steeds ingebakken en als de dieren in een kaal hok staan zonder geschikt substraat, dan richten ze dat wroet- en kauwgedrag op het hok of op de staarten en oren van hun hokgenoten.’

KALF BIJ DE KOE

Om aan het natuurlijk gedrag van varkens, koeien, kippen en andere gehouden dieren tegemoet te komen, zijn er in samenwerking met Wageningen al verschillende stalsystemen bedacht die in de praktijk worden gebracht. Zo blijft in het familiekuddesysteem het kalfje bij de moeder en worden koeien niet onthoofd dankzij een ruimere en slimme inrichting van de stal. Ook voor varkens zijn er staltypen in ontwikkeling die gebaseerd zijn op het natuurlijk gedrag van varkens, zoals het Familievarken, een

groepskraamsysteem waarbij, net als in de natuur, meerdere zeugen met hun biggen bij elkaar lopen.

‘Alles is in principe mogelijk, maar bij het ontwerpen van dergelijke systemen kom je wel voor financiële en praktische uitdagingen te staan’, zegt Karel de Greef die in Wageningen onderzoek doet naar nieuwe huisvestingsconcepten voor onder andere konijnen. ‘Het is altijd zoeken naar de balans tussen boer en beest én de balans tussen burger en dier. Samen met de Dierenbescherming heb ik voor de konijnenhouderij het Beter Leven-keurmerk ingevuld en bij de implementatie hiervan merk je dat de maatschappelijke wens dieren meer natuurlijk gedrag te laten uitoefenen, kan botsen met wat er in de praktijk mogelijk is. Zo zijn konijnen groepsdieren en uit natuurlijkheidsoverwegingen zou je de voedsters in groepen willen huisvesten. Maar soms vechten die elkaar de eerste dagen de tent uit. Los dat maar eens op; rangordegevechten horen erbij en zijn ook natuurlijk gedrag.’

Over hoe belangrijk natuurlijk gedrag voor gehouden dieren is, wordt volgens De Greef nog gediscussieerd. ‘Wordt een konijn dat niet kan graven aangetast in zijn dierenwelzijn? Dat weten we niet. Als je hem zand aanbiedt, gaat hij wel graven, maar we weten niet of het dier beperkt is als je dat niet aanbiedt. Je ziet een konijn geen schijngraafbewegingen maken zoals kippen dat wel doen met stofbaden.’

WOLF IN DE STAL

Liesbeth Bolhuis beaamt dat het lastig is voor de veehouderij om aan alle wensbeelden van de maatschappij te voldoen. ‘Leven in de natuur is niet per definitie prettig’, relateert ze. ‘Zo staan dieren buiten aan grote temperatuurverschillen bloot en hebben ze te maken met natuurlijke vijanden. Ik neem aan dat het niet de bedoeling is dat er >

INGRID DE JONG,
senior onderzoeker
pluimveewelzijn, Wageningen
Livestock Research

FOTO VAN ASSENDELFT FOTOGRAFIE

LIESBETH BOLHUIS,
universitair hoofddocent
diergedrag, leerstoelgroep
Adaptatiefysiologie

‘14 miljoen varkens buiten laten wroeten? Dat gaat nooit gebeuren’

FOTO GUY ACKERMANS

KAREL DE GREEF,
onderzoeker huisvestings-
concepten, Wageningen
Livestock Research

FOTO HEIN WALTER

BRAM BOS,
onderzoeker systeeminnovaties
Wageningen Livestock Research

wolven in de stallen worden losgelaten.’ Ze kan zich voorstellen dat er grenzen zijn aan wat er mogelijk is in het aanbieden van natuurlijk gedrag in de veehouderij zoals het amendement beoogt.

‘Aan sommige veranderingen hangt een enorm kostenplaatje. Het is daarom ook niet realistisch om te verwachten dat er voor 2023, als de wetwijziging ingaat, hele grote veranderingen zullen zijn ingezet. Ik ben dan ook heel benieuwd hoe dat amendement in de praktijk ingevuld gaat worden. Boeren hebben al veel investeringen moeten doen in bijvoorbeeld luchtwassers en krijgen daar geen hogere prijs voor. Daar zit natuurlijk ook de frustratie van veel boeren; zij willen best investeren in meer dierenwelzijn, maar tegelijk komen alle kosten op hun nek zonder dat daar een hogere opbrengst tegenover staat.’

Het investeringsvermogen verschilt bovendien per sector, weet Bram Bos, senior onderzoeker systeeminnovaties bij Wageningen Livestock Research. ‘Zeker in de kleine sectoren als de konijnen- en de eendenhouderij zit nauwelijks investeringsvermogen, ook omdat er weinig grote bedrijven zijn die brood zien in nieuwe houderijssystemen. In de grote sectoren, denk aan de varkens, koeien en kippen, zijn een aantal maakpartijen actief, zoals Lely, Vencomatic, Schippers en Jansen Poultry Equipment, die stalsystemen en technieken als robots ontwikkelen die ze ook kunnen exporteren. Daarmee kunnen ze hun onderzoeks- en ontwikkelingskosten terugverdienen. Eigenlijk kan het dan pas gaan lopen.’

BETER MOEDERGEDRAG

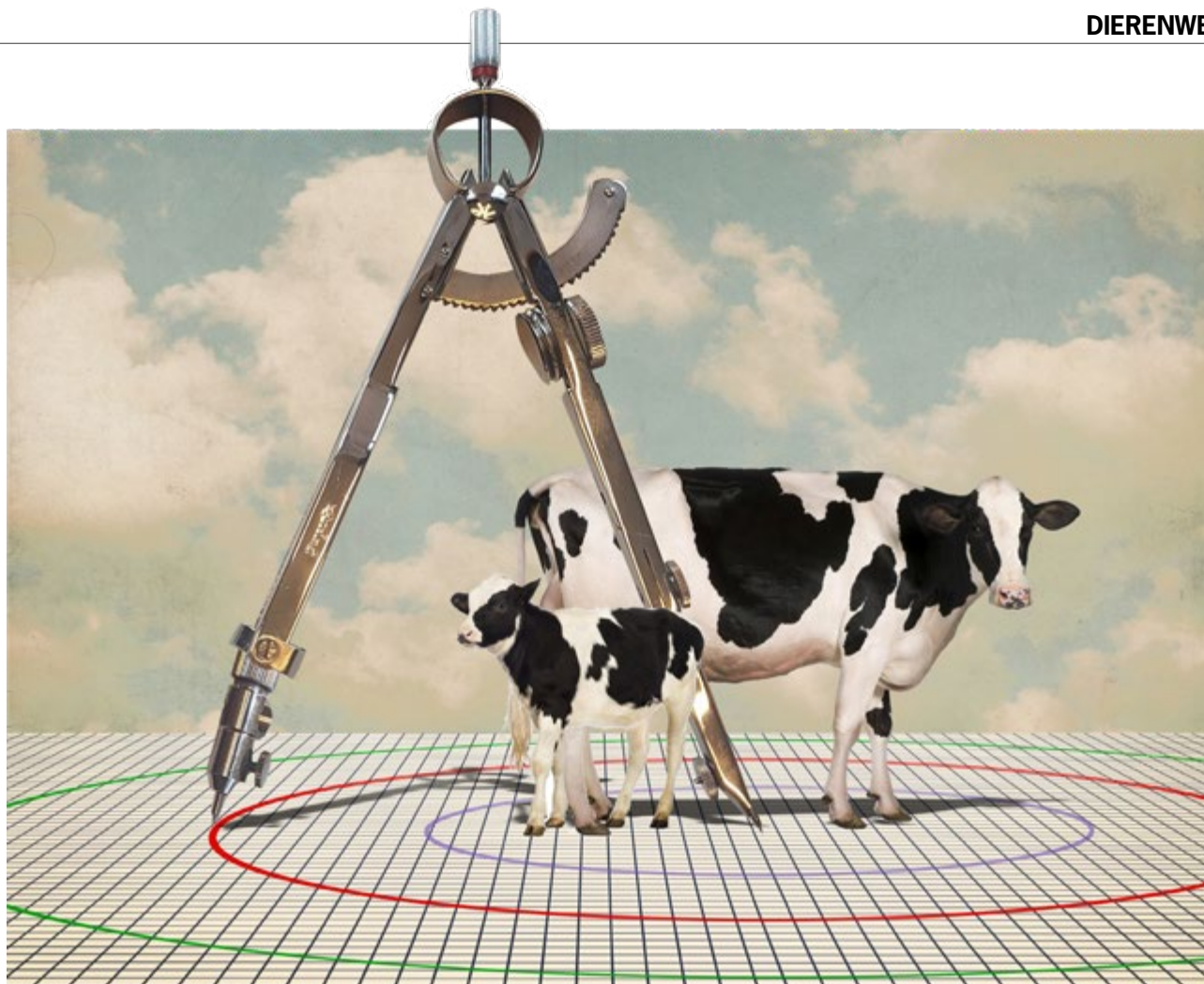
Toch is er volgens Bolhuis op de korte termijn meer mogelijk in de bestaande systemen, ook zonder dat dat hele grote investeringen vergt. ‘In de natuur bouwen drachtige zeugen een nest. In de intensieve

veehouderij kun je daar deels aan tegemoetkomen door ze meer ruimte te geven en meer materialen om een nest te maken. Dan zie je positieve effecten rond de bevalling: de zeugen zijn rustiger en er zijn zelfs aanwijzingen dat ze daarna beter moedergedrag vertonen. Dat effect krijg je ook deels als je zeugen een juten zak geeft. Ze kunnen daar niet echt een nest van maken, maar ze kunnen er wel wat mee schuiven. Het is een klein dingetje, maar het heeft voor die zeug al een positief effect. Zonder nestmateriaal blijft ze onrustig.’

Een andere aanpassing die volgens Bolhuis geen grote investering vergt, zijn spelvoerbakken voor biggen. ‘In de natuur leren biggen van hun moeder spelenderwijs eten. Je ziet dan ook dat biggen die gespeend worden een groeidip vertonen. Door die biggen mee te laten eten met de moeder of door ze een spelvoerbak te geven met daarin wat wroet- en kauwmateriaal en grotere brokken waarmee ze kunnen spelen, hebben ze daar minder last van. Dat is ook gunstig voor de varkenshouder. Uit een recente paper van een collega waaraan ik heb meegewerkt, blijkt dat varkens die op een meer natuurlijke manier opgroeien minder ziek worden en sneller herstellen van een longinfectie. Het kan dus ook geld opleveren.’

BIG BROILER

In de pluimveesector zijn wel grote partijen actief die investeren in meer dierenwelzijn. Onderzoeker Ingrid de Jong heeft bijvoorbeeld met het Smart Broiler-project, een soort Big Brother maar dan voor vleeskuikens, een half miljoen dollar onderzoeksgeld ontvangen van de Amerikaanse Foundation for Food and Agriculture Research en McDonald’s. Daarmee ontwikkelt zij een systeem om in de stal automatisch dierenwelzijn te meten. Het systeem van De Jong werkt met

3D-infraroodcamera's die dag en nacht het gedrag van ruim 20.000 vleeskuikens (broilers in het Engels) monitoren.

De Jong: 'Dit systeem moet pluimveehouders helpen eenvoudig en zonder al te veel kosten snel gezondheidsproblemen zoals voetzoolontstekingen te voorkomen. Ook kunnen we ermee meten of de dieren natuurlijk gedrag vertonen. We werken met artificial intelligence en hebben de software zo getraind dat die kan herkennen of de kuikens natuurlijk gedrag vertonen, zoals het nemen van een stofbad, of dat ze gebruiken van de zitstokken of pikken in de strobalen of ander verrijkmateriaal. Kippen zijn actieve en nieuwsgierige dieren, als ze dit natuurlijk gedrag niet uitoefenen, dan kan het een teken zijn dat er iets aan de hand is met hun gezondheid of dat hun behoeftes niet goed gefaciliteerd worden. Als uit de beelden blijkt dat ze dit gedrag niet of amper vertonen, dan krijgt de pluimveehouder een signaal om te gaan kijken.'

De Jong verwacht dat ze het systeem ook kan gebruiken om meer inzicht te krijgen in de behoeften van de dieren. 'Nu zijn veel stallen verlicht met kunstlicht, maar misschien is dat vanuit welzijnsoogpunt helemaal niet wat je een kip moet bieden. Misschien rust zij liever in een donker stukje en is zij actiever in een licht stukje. En als je weet dat zij rust in het donker, dan moet je daar misschien juist de zitstok neerzetten. Met dit systeem kunnen we dat meten.'

WEGEN BLOKKEREN

Dierenwelzijn blijft dus werk in uitvoering. 'Er kan veel, maar het kost tijd en geld', aldus Bram Bos. En dan nog is het volgens hem niet haalbaar om te faciliteren dat gehouden dieren al hun natuurlijk gedrag kunnen vertonen. '14 miljoen varkens buiten laten wroeten? Dat gaat nooit gebeuren. Als je varkens op grote schaal houdt, is het niet een kwestie van even de deur openzetten.' Zelfs met een halvering van de vee-

stapel bereik je dat niet, denkt hij. 'Want als je minder dieren hebt, heb je minder verdienvermogen om in diervriendelijkere oplossingen te investeren. Tenzij je in staat bent om daar ineens veel meer geld voor te vragen.' Toch vindt hij het goed dat de Tweede en Eerste Kamer deze veranderingen nu in de wet agenderen. 'Druk vanuit de maatschappij helpt om veranderingen van de grond te krijgen. Denk aan het verbod op snavelkappen, dat werd door de sector jarenlang tegengewerkt en is er toch gekomen. Dus het is niet gek dat de Kamer hier een uitspraak over doet, alleen is het amendement nu nog te breed geformuleerd. Maak expliciet wat natuurlijk gedrag is en zorg voor een reëel transitiepad. Wat er nu ligt, is niet doenbaar voor eind 2022, dat is vragen om juridische procedures en boze boeren die met trekkers de weg blokkeren.' ■

www.wur.nl/natuurlijk-gedrag-dieren